

„Data vědcům poskytujeme a máme dobré zkušenosti s tím, jak je využívají“

Rozhovor s Ing. Václavem Jonášem

Václav Jonáš vede oddělení justiční analýzy a statistiky na Ministerstvu spravedlnosti, kam nastoupil po absolvování Vysoké školy ekonomické, kde vystudoval mimo jiné vedlejší specializaci Ekonomie a právo pod vedením Libora Duška. Na ministerstvu stál například u zrodu nové výroční statistické zprávy soudů v roce 2016, která poskytuje detailní informace o fungování různých částí české justice. Zajímají-li Vás data, která sbírají soudy a která má k dispozici ministerstvo, pak je Jonáš Váš člověk. Proto jsme udělali rozhovor právě s ním. Věnujeme se v něm nejen tomu, jaká data ministerstvo a soudy sbírají a jaké jsou jejich plány do budoucna, ale i možnosti poskytování takových dat pro výzkumné účely a zkušenostem ministerstva se spoluprací s výzkumným sektorem. Rozhovor byl veden formou emailové komunikace.

Abychom čtenářům umožnili co nejpodrobnější vhled do problematiky justičních statistik, tak v rozhovoru jdeme přímo k jádru věci: k datům. Pokud se tedy neorientujete v pojmech, jako jsou třeba statistické listy či CSLAV, doporučujeme si nejdříve přečíst úvodní část článku v tomto speciálním čísle *České kriminologie*, který právě statistické listy představuje.

Jakub Drápal: Pro představení základních datasetů (statistických listů), které sbíráte, bylo by možné zveřejnit návody k vyplňování statistických listů trestních nebo alespoň číselníky?

Václav Jonáš: Návody jsme poskytli k zveřejnění jako přílohy k článku, který vychází v tomto čísle *České kriminologie*. Jedná se o návody pro rok 2020. Je třeba upozornit, že účinnost změn vyznačená v nich od 1. 7. 2020 byla přesunuta na 1. 1. 2021.

JD: Jakým způsobem probíhá rozhodnutí, která proměnná bude zařazena do statistických listů?

VJ: Nejdříve sbíráme podněty a ty dostáváme z několika míst. Samozřejmě nám je poskytují samotné soudy a státní zastupitelství, ale získáváme je i od jiných útvarů Ministerstva spravedlnosti či s nimi přicházíme my sami na základě naší činnosti nebo změn legislativy. Časté jsou podněty vycházející z různých mezinárodních sběrů dat a dotazníků. V tomto sběru nás v poslední době nejvíce zatížil Evropský institut pro rovnost žen a mužů (EIGE).

Následně Oddělení justiční analýzy a statistiky odboru elektronizace justice (naše oddělení) zváží, které nové proměnné chceme do statistických listů zařadit. Změny zapracujeme do nové verze návodů pro vyplňování statistických listů a ty následně pošleme soudům (státním zastupitelstvím) k připomínkám. Jejich připomínky nakonec vypořádáme. Připomínkám dáváme velkou váhu, neboť to nakonec jsou samy soudy/státní zastupitelství, kdo má o vyplňování statistických listů největší povědomí.

Teoreticky bychom ve statistických listech rádi měli co největší objem dat. V praxi nicméně musíme brát ohled na finanční náklady na zapracování změn a na pracnost vyplňování statistických listů pro soudy (státní zastupitelství). V současné době tedy již příliš nových proměnných nezařazujeme.

JD: Jak časově a finančně je takové rozhodnutí náročné?

VJ: Samotné rozhodnutí příliš náročné není. Nicméně celý proces náročný a dlouhý je. Zpracování návrhu návodů statistických listů, odeslání na soudy, čekání na připomínky, zapracování připomínek, opětovné odeslání na soudy a zadání zapracování změn dodavatelské firmě trvá několik měsíců. Dodavatelská firma je značně zatížená, takže zapracování také může zabrat několik měsíců. Celý proces tak klidně může trvat i déle než půl roku.

JD: Kdo tyto změny navrhuje a kdo má rozhodující slovo?

VJ: Jak jsem zmiňoval, podněty sbíráme z různých míst a změny navrhuje naše oddělení. Velkou roli hraje názor soudů a státních zastupitelství. V neposlední řadě má pak významné slovo náš Odbor informatiky, protože se jedná o změny v informačních systémech a věcně tyto změny spadají do jeho kompetence. Odbor informatiky tak může celou věc zastavit především z důvodů finanční náročnosti.

JD: Přezkoumá se pravidelně, zda je třeba sledovat jednotlivé proměnné ve statistických listech?

VJ: Přímo k přezkumu nedochází, nicméně z praxe víme, o jaká data je zájem a která data jsou a mohou být užitečná. Případné vyřazení nějaké proměnné diskutujeme, ale zatím jsme k tomuto kroku přistoupili velmi zřídka a zpravidla to plynulo z legislativní úpravy.

JD: Máte představu, jaká další data sbírají soudy a státní zastupitelství nad rámec těch obsažených ve statistických listech?

VJ: Dalším zdrojem statistických dat jsou výkazy o činnosti soudů a státních zastupitelství, které obsahují především informace o počtu věcí, které institucím napadly či jimi byly či nebyly vyřízeny ve všech rejstřících a další informace s tím související. Dále máme statistická data v Informačním systému insolvenčního řízení, to jsou tedy data o insolvencích.

Na soudech (státních zastupitelství) je evidováno další velké množství informací, ty nicméně neumožňují jednodušší využití statistiky a ani nejsou ve formátu, který by takové využití umožňoval. Jedná se například o podrobnější informace o soudcích nebo další data o věcech ve vybraných rejstřících. Některé údaje však jsou jen součástí spisu (ve spise) a do informačního systému se buď nezapisují vůbec, nebo jen velmi zřídka.

JD: Máte k nim přístup, případně pokusili jste se k nim někdy dostat?

VJ: Přístup k takovým datům nemáme a až na drobné výjimky jsme se nesnažili k nim dostat. Je to mimo jiné i proto, že máme více než dost práce s daty, která máme. Je to ale něco, co rozhodně stojí za zvážení. Bylo by ale třeba najít cestu, která není finančně příliš nákladná a neznamena by další pracovní zátěž pro soudy (státní zastupitelství).

JD: V rámci InfoDat na adrese cslav.justice.cz zveřejňujete výkazy o podmíněném propuštění či o vykonávacím řízení. Máte k dispozici údaje o řízeních v těchto agendách i na individuální úrovni? Přemýšleli jste o zřízení statistických listů v těchto agendách?

VJ: Ano, máme je ve výkazech na úrovni soudů, tedy pouze agregovaná data, data na individuální úrovni nemáme. Výkazy jsou ale samozřejmě počítány z individuálních dat a mělo by být možné si je od dodavatele nechat vyexportovat. O možnosti jejich získání jsme přemýšleli a v současné době možnost jejich exportu z CSLAV, našeho systému pro statistiku a výkaznictví, diskutujeme.

Data týkající se exekučních řízení se nyní snažíme získat z Rejstříku zahájených exekucí (RZE) a ve spolupráci s Exekutorskou komorou také z Centrální evidence exekucí (CEE).

JD: Jakým způsobem využíváte sbíraná data (zejména pro analytické či výzkumné účely)?

VJ: Data mají mnohé využití, uvedu tedy jen ty hlavní:

Zprvém, materiály a výzkumy, které vznikají u nás na oddělení. Největší z nich pak je Výroční statistická zpráva, což je asi dvousetstránková zpráva, která čtenáře seznamuje s nejdůležitějšími soudními statistikami a s celkovým stavem soudnictví ze statistického hlediska.

Zadruhé, data analyzujeme, zpracováváme a poskytujeme jiným útvarům ministerstva na základě jejich požadavků. Data následně mohou využívat jako podklady při rozhodování o případných změnách legislativy.

Zatřetí, data posíláme značnému množství orgánů státní správy, nadnárodních a evropských institucí.

Začtvrté, velmi často poskytujeme data veřejnosti. Dotazy se velmi liší od několika málo informací až po poměrně rozsáhlé dotazy.

JD: Kdo vyplňuje údaje ve statistických listech trestních?

VJ: Na státních zastupitelstvích to je státní zástupce. U soudů to je personál ve výkonu – vedoucí kanceláře, soudní tajemníci, vyšší soudní úředníci či případně asistent soudce nebo justiční čekatel. Většinou existuje prověřená osoba, která za statistiky a za vyplňování statistických listů odpovídá.

JD: Byla někdy ověřována spolehlivost dat, případně chybovost jednotlivých sledovaných proměnných u statistických listů trestních? Kontrolujete někdy soulad statistických listů s údaji ve spisech?

VJ: Ano. Kontroly dle spisů někdy u okresních soudů (okresních státních zastupitelství) provádí krajské soudy (krajské státní zastupitelství), kdy srovnávají spis s vyplněným statistickým listem. Ministerstvo toto v minulosti dělalo také, nicméně nyní na to nemáme personální kapacitu.

Spolehlivost dat také někdy testujeme nebo na některé chyby přijdeme při práci s daty. Takto jsme například přišli na to, že soudy ve statistických listech trestních někdy vyplňují starý Trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.) namísto Trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) nebo na určité nekonzistentnosti v opatrovnických statistických listech ve věcech, kdy výživné mají platit oba rodiče. Celkově lze říct, že chybovost ve statistických listech je, ale není nijak vysoká.

JD: Uvažovali jste o provedení studie zkoumající správné vyplňování statistických listů? Případně na čem zakládáte přesvědčení, že sbírané údaje jsou spolehlivé?

VJ: V současné době dochází ke kontrolám krajskými soudy a krajskými státními zastupitelství a rovněž kontroly provádíme my při práci s daty. Vysloveně žádná velká studie neproběhla, kromě jediné provedené Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) v letech 2017 až 2019 v rámci projektu „Systém sběru a vykazování dat o aplikaci institutů ochranného léčení a zabezpečovací detence v ČR“. IKSP kromě jiného nejdůležitější poznatky z tohoto výzkumu a základní rysy navrhovaných řešení problémů v této oblasti publikoval na konci roku 2019 v ediční řadě „Studie“ v knize „Evidence dat o ochranném léčení a zabezpečovací detence v ČR (nedostatky a možná řešení)“. O provedení nějaké velké, všeobjímající studie zatím neuvažujeme.

JD: Plánujete změnu způsobu sběru dat? Uvažujete například o automatickém sbírání informací z rejstříku trestů či z informačních systémů soudů, respektive o předvyplňování rozsudků za pomoci těchto informací?

VJ: To jsou plány do daleké budoucnosti. Něco takového by samozřejmě bylo skvělé a přineslo by to mnoho výhod (více dat, nižší chybovost, nižší pracovní zátěž pro soudy atd.). Nicméně takové úpravy by byly časově, finančně a personálně velmi náročné.

JD: Mezi lety 1995–2019 došlo pouze k jedné velké změně ve sběru statistických listů trestních, a to mezi lety 2006 a 2007. Jste spokojeni se současným stavem, nebo je načase po dalším dvanáctiletém období opět přistoupit ke změnám a předělat statistické listy trestní?

VJ: Co se týče samotných dat, tak jsme až na nějaké drobnosti spokojeni. Statistické listy obsahují velké množství relevantních informací, máme k dispozici sestavy vytvořené na jejich základě, ale především také zdrojová data jednotlivých statistických listů, což nám umožňuje pracovat s nimi, jak je libo. Změny tedy v tomto směru nyní neplánujeme. Nejsme ale spokojeni s prezentační vrstvou.

JD: Kdo pro Vás připravuje výpis statistických listů? Exportujete si je sami, nebo skrze externího dodavatele?

VJ: Data si necháme jednou ročně vyexportovat dodavatelem (CCA Group a.s.). Nicméně do budoucna chceme mít možnost si je exportovat sami.

JD: Některá agregovaná data zveřejňujete na portálu InfoData (cslav.justice.cz), využíváte je ve zprávě o stavu justice či ve spolupráci s akademickou sférou zveřejňujete na jaktrestame.cz. Portál InfoData je již relativně starý a zmínili jste, že nejste spokojený s prezentační vrstvou dat: Plánujete jej aktualizovat?

VJ: Ano. Je třeba si přiznat, že portál InfoData je prostě zastaralý a pro uživatele, kteří s ním nejsou obeznámeni, také těžko pochopitelný. O možnosti aktualizace tedy již nějakou dobu živě diskutujeme a již podnikáme první kroky. Ještě to ale rozhodně nějakou dobu potrvá.

Chceme, aby nový portál odpovídal nynější době. Měl by být přehlednější a flexibilnější, měl by umožňovat lepší a podrobnější práci s daty. V neposlední řadě by měl také zobrazovat data v grafické podobě. Líbí se nám například způsob, jak data prezentuje Evropská komise pro efektivitu justice (CEPEJ) či Ministerstvo spravedlnosti SR.

JD: Umožňujete přístup ke statistickým listům pro výzkumné účely?

VJ: Ano, pokud nás výzkumník kontaktuje, můžeme mu data poskytnout. Jsou ve formátu .csv, kdy jeden řádek se rovná jedné osobě (jedna věc v netrestních agendách) a jeden sloupec je jedna proměnná. S daty poskytujeme i návody pro vyplňování statistických listů, které obsahují číselníky a další užitečné informace.

JD: Jaké máte zkušenosti s využitím Vašich dat pro výzkumné účely?

VJ: Dobré zkušenosti máme například s vědci z Právnické fakulty Univerzity Karlovy nebo Akademie věd ČR. Data poskytneme a jsme rádi, že na jejich základě je proveden výzkum. Od výzkumníků pouze chceme, aby nám následně poslali výstup svého výzkumu, tj. například výsledný článek.

JD: Zvažujete zveřejnění některých datasetů v režimu otevřených dat?

VJ: Ano, určitě půjde o statistické listy, případně ještě o další data. Naše oddělení určitě není jediným útvarem ministerstva, který bude poskytovat (poskytuje) v režimu otevřených dat data, která spadají do jeho věcné příslušnosti.

JD: Pokud by vědec měl zájem o práci s Vašimi daty, na koho by se měl obrátit?

VJ: Nejrychlejší bude, když kontaktuje přímo mě prostřednictvím e-mailu (vjonas@msp.justice.cz) a/nebo mého kolegu Davida Pánka (dpanek@msp.justice.cz).

JD: Pokud Vám něco brání data podrobněji vytvářet, zpracovávat či zveřejňovat, o jaké skutečnosti se jedná?

VJ: Obecně řečeno, InfoData a veškeré statistické systémy nejsou nejnovější, takže často narážíme na toto. Systémy tak často neumožňují s daty pracovat tak, jak bychom si představovali. Věříme ale, že časem budeme systémy inovovat a problémy odstraníme. A samozřejmě někdy také narážíme na personální kapacity.

Co se týče zveřejňování dat, tam žádný vážný problém není. I když, jak jsem již uvedl, statistické listy mají určitou chybovost. Stalo už se nám tedy, že jsme za to byli kritizováni a bylo požadováno, aby z toho byly vyvozeny „příslušné důsledky“. Se zveřejněním dat je možné, že toto se bude vyskytovat častěji a my se s tím budeme muset nějak vypořádat.

Děkuji za rozhovor a přeji hodně síly při přípravě a zpracování dat!

Rozhovor vedl Jakub Drápal, který působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a Ústavu státu a práva Akademie věd ČR.